

About the Sabiha Rustu Bozcalı's Illustrations in Resad Ekrem Kocu's Istanbul Ansiklopedisi*

Açelya Betül GÖNÜLLÜ¹

Keywords

Editorial illustrations, illustrations, illustrators, Istanbul Ansiklopedisi, Resad Ekrem Kocu, Sabiha Rustu Bozcalı, woman artists.

Article History

Received
28 Dec, 2017
Accepted
08 Feb, 2018

Abstract

Sabiha Rüştü Bozcalı is known as the first woman illustrator of Turkey. Reşad Ekrem Koçu's Istanbul Ansiklopedisi was Bozcalı's one of the most long-term works. The encyclopedia's first volume which was issue as monthly fascicule was published in 1946. When the third volume was completed in 1948, the publishing life broke down due to economic problems. Encyclopedia beginning from first volume started to be published again in 1958 after ten years. But for the same reasons, in 1973, the Istanbul Ansiklopedisi, which was projected to have twenty-five volumes, ended in the eleventh volume. Istanbul Ansiklopedisi has a different content from classic encyclopedia formats. This content which critics time to time, is a unique qualification of encyclopedia. Koçu who is producer and editorial director, preferred to use illustration instead photograph for this encyclopedia. The Encyclopedia was prepared together with lots of precious authors and illustrators. In this paper, first of it was given information about Bozcalı's life and İstanbul Ansiklopedisi. Afterwards, Bozcalı's illustrations in eleven volumes of İstanbul Ansiklopedisi, were analyzed as quantitatively and qualitatively.

Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'nde Sabiha Rüştü Bozcalı'nın İllüstrasyonları Üzerine*

Anahtar Kelimeler

Editöryal illüstrasyon, illüstrasyon, illüstratör, İstanbul Ansiklopedisi, kadın sanatçı, Reşad Ekrem Koçu, Sabiha Rüştü Bozcalı.

Özet

Sabiha Rüştü Bozcalı, Türkiye'nin ilk kadın illüstratörü olarak anılır. Editöryal illüstrasyon alanında pek çok çalışma yapmış olan Bozcalı'nın en uzun soluklu çalışmalarından biri, Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'dir. Aylık fasiküller olarak yayın hayatına başlayan ansiklopedinin ilk cildi 1946 yılında yayımlanmıştır. 1948'de üçüncü cildi tamamlandığında, ekonomik sorunlar nedeni ile yayın hayatı kesintiye uğrar. Ansiklopedi, on yıl sonra 1958'de tekrar birinci cildinden itibaren yayımlanmaya başlar. Fakat yine aynı nedenlerle, 1973 yılında, yirmi beş cilt olması hedeflenen İstanbul Ansiklopedisi on birinci ciltte sonlanır. İstanbul Ansiklopedisi, bilinen ansiklopedi formatının dışında bir içeriğe sahiptir. Kimi zaman eleştirilen bu içerik, ansiklopedinin nevi şahsına münhasır bir niteliğidir. Ansiklopedinin sahibi ve yayın yönetmeni olan Koçu, bu ansiklopedide fotoğraf yerine illüstrasyon kullanmayı tercih etmiştir. Ansiklopedi, çok sayıda

* Literatürde, İstanbul Ansiklopedisi'nin özel isim olarak yazılması sebebi ile İngilizce çevirisi İstanbul Ansiklopedisi olarak yazılmıştır.

Bu makale, 03-05 Kasım 2017 tarihleri arasında, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi ev sahipliğinde RESSCONGRESS tarafından düzenlenen I. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet olarak yayımlanmış bildirinin [özet dâhil olmak üzere] geliştirilmiş ve güncellenmiş tam metnidir.

¹ Corresponding Author. Yrd. Doç., Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, betgonullu@gmail.com

Makale Geçmişi
Alınan Tarih
28 Aralık 2017
Kabul Tarihi
08 Şubat 2018

değerli yazar ve çizer kadrosu ile hazırlanmıştır. Bu çalışmada, ilk olarak Bozcalı'nın yaşamı ve İstanbul Ansiklopedisi hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Ardından, Bozcalı'nın İstanbul Ansiklopedisi'nin toplam on bir cildi için yapmış olduğu illüstrasyonları, nicelik ve nitelik olarak incelenmiştir.

1. Giriş

Bir İstanbul aşığı olan Reşad Ekrem Koçu'nun, on birinci cildinde yarım kalan İstanbul Ansiklopedisi, "nev'i şahsına münhasır" olarak nitelenebilecek farklı bir içeriğe sahiptir. Koçu, bu farklılığı, ansiklopedinin ilk sayfasında ilân eder. Kapak sayfasında; İstanbul'un mimari yapıları, dağları, bayırları, suları, havası, zelzeleleri, cinayetleri, dillere destan aşk maceraları ile devlet adamı, alim, şair, köçek, ayyaş, derbeder, pehlivan, kumarbaz, hırsız, serseri, dilenci, katil ve daha başka birçok konu hakkında bilgiler bulunacağını haberini verir. Koçu; tarihçi, edebiyatçı, şair ve aynı zamanda bir çizerdir. Toplam 6176 sayfalık bu ansiklopedide Koçu, fotoğraf yerine illüstrasyon kullanmayı tercih etmiştir. Bu nedenle zamanın değerli yazarlarının yanında, değerli çizerlerle de birlikte çalışmış, kimi illüstrasyonları da Ahmet Bülent Koçu mahlası ile kendi çizmiştir. Bu çizerlerin arasında Reşad Ekrem Koçu için, ressam Sabiha Rüştü Bozcalı'nın ayrı bir yeri vardır. Bozcalı, her zaman Koçu'nun yanında olmuş ve ona destek çıkmıştır. Ansiklopedinin yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve on birinci cildindeki illüstrasyonların yarısından fazlası; altıncı ve onuncu cilttekilerin ise neredeyse yarısı Bozcalı'ya aittir. Bu nedenledir ki Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nin yedinci cildini ona ithaf etmiştir: "Bu cildi, İstanbul Ansiklopedisini güzel resimleri ile tezyin ederek ayrıca kıymetlendiren seçkin sanatkâr, büyük ve vefakâr dost ressam Sabiha Bozcalı'ya ithaf ediyorum" cümleleri ile Bozcalı'ya minnetini dile getirmiştir. Ansiklopediyi, ömrünün eseri olarak niteleyen Koçu, Bozcalı'nın annesi "Bozcalı [Handan]" ile kendisine; "Bozcalı [Hatice Sabiha]" olarak ansiklopedinin altıncı cildinde geniş şekilde yer vermiştir.

Ailesinin desteği ile Türkiye'de ve yurtdışında çok değerli sanatçılardan resim eğitimi almış olan Bozcalı, birçok sergi açmıştır. Bozcalı ressam olmasının yanında, aynı zamanda Türkiye'nin ilk kadın illüstratörü unvanını taşımaktadır. Bozcalı'nın İstanbul Ansiklopedisi için yaptığı illüstrasyonlar bu nedenle bir kat daha dikkate değerdir.

2. Sabiha Rüştü Bozcalı

1904 doğumlu Sabiha Rüştü Bozcalı'nın [d.1904-ö.1998] babası, Bozcaadalı Bahriye Nâzırı Hasan Paşa'nın oğlu denizci Amiral Rüştü Paşa'dır. Annesi ise uzun yıllar Dahiliye Nâzırlığı ve aynı zamanda edebiyat, tarih ve anı yazarlığı yapmış olan Memduh Paşa'nın kızı Handan hanımdır (Toros, t.y:40). Bozcalı'nın annesi Handan hanım, daha önce örneği görülmemiş şekilde boya yerine posta pullarından resimler yapan bir sanatkârdır. Annesi gibi resme yetenekli olan Bozcalı, sürekli resim yapması için teşvik edilen bir çocukluk yaşar. Okula hiç gitmeyen Bozcalı, evde özel hocalardan eğitim alır. Altı yaşında resme başlayan Bozcalı, ilk resim dersini 9-10 yaşlarında iken, önemli ressamlardan Bahriyeli Ali Sami Boyar'dan alır (Özberki, 1984: 157). 1914'te Bahriye Müzesi müdürlüğü, daha sonra kurucusu olduğu Kız Sanayi-i Nefise Mektebi müdürlüğü de yapmış

olan Boyar; grafik resim, karikatür ve suluboya illüstrasyonlar üzerine çalışmıştır (Adil, 1967). Fakat özellikle ilk kâğıt paraların tasarımını yapmış olması ile tanınmaktadır (Turkish Paintings, t.y.). Bozcalı, bu değerli sanatçının 14-15 yaşına kadar öğrencisi olur (Özberki, 1984: 157).

Bozcalı 1919'da 15 yaşında iken, ailesi tarafından Berlin'e gönderilir. Bir buçuk yıl süresince dramatik figür ve manzara resimleri ile tanınan Lovis Corinth atölyesinde çalışır (Encyclopedia Britannica, t.y.). Bir süre İstanbul'a dönse de kısa süre sonra Münih'e gider. Orada Moritz Heymann ile bir yıl, bir buçuk yıl da Münih Sanat Akademisi'nde Prof. Karl Caspar ile çalışır (Toros, t.y.: 41 ve Özberki, 1984:157). 1928-29 Yılları arasında ise İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde Namık İsmail atölyesinde çalışır (Salt Araştırma, t.y.). 1930'da 26 yaşında Paris'e gider. Louvre Müzesi'ndeki eserlerden kopya çalışmaları yapar. Paris'te ünlü puantilist [noktacı] tarzın öncülerinden ressam Paul Signac'ın atölyesinde çalışır. Fransa'nın en önemli sergilerinden Grand Palais'te Artistes Indépendants sergisine iki kez katılır. Üç yıl çalıştığı Paris'ten sonra İtalya'ya gider (Toros, 1984: 42) ve sürrealist tarzda çalışan Giorgio de Chirico'nun atölyesinde çalışır. Tanıştıklarında Bozcalı'yı yaşı küçük olduğu için atölyesine almak istemeyen De Chirico, Bozcalı'nın Louvre Müzesi'nde Raffaello'nun eserlerinden çalıştığı kopyaları **(Resim 1.)** görünce hayran olarak onu atölyesine kabul eder. Bozcalı'nın çalışmalarından memnun olan De Chirico, Amerika ve Brezilya gibi ülkelerin müzelerinden kendisine sipariş edilen resimleri, Bozcalı'nın yapmasını ister (Özberki, 1984:157). Bozcalı, İstanbul'dan annesinin rahatsızlığını haber alınca De Chirico'nun yanından ayrılır, İstanbul'a döner. İstanbul'da 123 resimden oluşan bir sergi açar. 1938-40 yılları arasında Anadolu'ya "Yurt Gezileri"ne gönderilen ressamlar arasında Bozcalı da vardır. Bozcalı, Zonguldak'ta fabrikaları, endüstriyel gelişimleri resimler (Salt Araştırma, t.y.).

Bozcalı'nın Reşat Ekrem Koçu ile tanışması ise, Milliyet Gazetesi kurucusu ve sahibi Ali Naci Karacan'ın, Refi' Cevad Ulunay'a Bozcalı'nın resimlerini görmek istediğini söylemesi ile başlar. Cağaloğlu'ndaki gazete bürosunda Ali Naci, Bozcalı'yı Reşat Ekrem Koçu ile tanıştırdı: "Hanımefendi sizin resimlerinizi yapacak" diyerek takdim eder. Koçu ise bunun karşılığında; "ben kadınla çalışmam" diyerek cevap verir. Fakat böyle söylemesi bağnazlığından değil, o güne kadar yayıncılık hayatında, hiçbir kadınla işbirliği içinde çalışmadığı içindir. Bu tanışma sonrasında ise Koçu ve Bozcalı, yirmi yıl birlikte çalışırlar (Özberki, 1984:157).

Koçu, ansiklopedinin altıncı cildinde, "Bozcalı [Hatice Sabiha]" maddesi altında, onun biyografisine ve illüstrasyonlarına geniş bir şekilde yer ayırmıştır. Koçu, Sabiha R. Bozcalı'dan şöyle bahseder:

"...İstanbul basınının en kudretli illüstratörü; bu İstanbul Ansiklopedisi'nin baş tacı dostu ve ressamı, yüklü günlük işlerinin arasında fırsat bularak yaptığı resimler ile bu ansiklopediye ayrı bir kıymet ilâve etmektedir. İstanbul Ansiklopedisi'nin bu büyük sanatkârdan gereği gibi faydalanamaması, emeğini karşılayacak maddi imkândan mahrum oluşudur, tek tesellimiz "Felekde baht utansın bi nasib erbab himmetten" mısasında toplanır...(Cilt 6: 3053-3056)."

3. İstanbul Ansiklopedisi ve Bozcalı'nın İllüstrasyonları

Yazar ve tarihçi Reşat Ekrem Koçu [d.1905- ö.1975], bir İstanbul aşığı olarak kendi gayretleri ile İstanbul Ansiklopedisi projesini hayata geçirmiştir. Birçok yazarla birlikte çalışan Koçu, ansiklopedide fotoğraf değil illüstrasyon kullanmayı tercih etmiştir. Çok sayıda değerli illüstratör ile çalışmış, hatta kimi illüstrasyonları da Ahmet Bülent Koçu mahlası ile kendisi çizmiştir (Ulucutsoy, 2015: 103). Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nde oldukça akıcı bir dille, adeta bir roman gibi okunan bir ansiklopedi ortaya çıkarmıştır. Şüphesiz böyle olması, dilin akıcılığının yanında, ansiklopedi maddelerinin ilginç olmasındandır. İç kapak sayfasında; İstanbul'un bütün yapıları, dağı, bayırı, suyu, havası, zelzeleleri, cinayetleri, dillere destan olan aşk maceraları ile devlet adamı, alim, şair, köçek, ayyaş, derbeder, pehlivan, kumarbaz, hırsız, serseri, dilenci, katil ve daha başka birçok ilginç konu hakkında bilginin yer aldığı yazar. Örneğin birinci ciltte "Ahmet [balıkçıgüzeli]" adlı bir madde vardır. Bu madde, Koçu'nun Aile Gazinosu adlı hikâyesindeki bir karakterdir (Cilt 1: 300) **(Resim.5)**. Bozcalı'nın resimlediği bu maddede, yaklaşık beş sayfa boyunca bu hikâye anlatılır.

Koçu'nun, Ansiklopedideki maddelerin içeriğini oluşturma mantığının, her şekilde İstanbul ile bir ilişki kurmak üzerine olduğu söylenebilir. Üçüncü cildin 1369. sayfasından başlayan üç tane "ayak" maddesi vardır ki üçüncü "ayak" maddesi buna örnektir. Birinci "ayak" maddesi, ayak sözcüğünün geçtiği deyimler ile söyleyişleri tanımlar. İkinci "ayak" maddesi, edebiyattaki kafiye tanımlar. Üçüncü "ayak" maddesi ise "Ayak [İstanbul'da çıplak, yalın]" şeklinde yazılmış olmakla birlikte, İstanbul'un yalın ayaklı tiplerinden uzun uzun bahsedilmiştir. 1370. Sayfadan 1378. sayfaya dek süren bu maddede S. Rodoslu tarafından *yapılan yalın ayaklı köçek oğlan* illüstrasyonu ile ressam C. Bisco'nun *yalın ayaklı işsiz adam* resmi kullanılmıştır. Bunlarla birlikte, fotoğraflardan yararlanarak Bozcalı'nın çizdiği *tulumbacı, dut satan külhanbeyi, balıkçı (Resim 6.), hamal tipleri, hâneberduş oğlan, mavunacı, dökmeci çırağı, Beykoz'da yalın ayaklı eşekci oğlan, Sarayburnu'nda balık tutan yalın ayaklı adam, araba yıkayan şoför yamağı, Söğütlüçeşme pazarında manav, kahvede saz çalan fırın uşağı, egzistansiyalist apaş, yalın ayaklı amazon (Resim 7.);* ressam Hubert'in eserinden yararlanarak yine Bozcalı'nın çizdiği; *yalın ayaklı Mevlevi dervişler* resimlenmiştir.

İstanbul Ansiklopedisi'nin yedinci cildindeki "Cibali Fırını Cinayeti" adlı madde, aynı "Ayak [İstanbul'da çıplak, yalın]" maddesinde olduğu gibi bu ansiklopedinin, İstanbul'un gündelik yaşantısından beslendiğini göstermektedir. Cibali Fırını Cinayeti maddesinde cinayetin nasıl gerçekleştiği anlatılmaktadır. Bu maddede "katil Ali Özdemir" in portresi, Bozcalı tarafından çizilmiştir (Cilt 7: 3549-3550) **(Resim 8.)**. İstanbul Ansiklopedisi; buna benzer birçok madde içermesi ile bir ansiklopedi formatının dışında bir anlayışla, adeta Koçu'nun kendi algı seçiciliğini yansıtmaktadır. Bu seçicilik; genel bilgilerin, ünlü kişilerin biyografilerinin yanında; sıradan insanları ile İstanbul'un gündelik haberleri üzerinedir. İstanbul Ansiklopedisi'nin bu niteliği, gündelik yaşama dair kayıtların, bir alfabetik bütünlük içinde günümüze dek ulaşmasını sağlamıştır.

Aylık fasiküller halinde yayın hayatına başlayan ansiklopedinin ilk cildi 1946 yılında yayımlanmıştır. Üçüncü cildi 1948'de yayımlanan ansiklopedi, Koçu'nun

destekçisi olan, kereste tüccarı Cemal Çaltı ile ortaklık anlaşmasının bozulması sebebi ile yarım kalmıştır (Ulucutsoy, 2015: 106). On sene sonra 1958 yılında, Reşad Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay'ın birlikte, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi'ni kurması sayesinde; ansiklopedi birinci ciltten itibaren tekrar yayın serüvenine başlar (Ulucutsoy, 2015: 108). Fakat yıllar sonra tarih tekerrür eder ve yine ortaklık bozulur. Koçu'nun 25 cilt olmasını hedeflediği İstanbul Ansiklopedisi, maddi imkânsızlıklar sonucunda günümüze dek eksik kalır. Birinci cildi "Aba, abacılar-alafranga baloz" maddesi ile başlayan İstanbul Ansiklopedisi, 1973 yılında on birinci ve son cildi ile "Gökçınar-Mehmet" maddesinde son bulur. Ansiklopedinin on birinci ve son cildi 7076. sayfa numarasını işaret etse de yapılan sayfa numaralandırma hatası nedeni ile ansiklopedi aslında toplamda 6176 sayfadan oluşmaktadır (Ulucutsoy, 2015: 113).

Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nde, fotoğraf yerine illüstrasyon kullanmayı tercih etmiştir. Bu nedenle zamanın değerli yazarlarının yanında, değerli çizerlerle de birlikte çalışmış, kimi illüstrasyonları da Ahmet Bülent Koçu mahlası ile kendi çizmiştir. İstanbul Ansiklopedisi'nin her cildinde, o ciltte emeği geçen yazarların ve ayrıca çizerlerin isim listesi künyede yer almıştır. İllüstratör kadrosu şöyledir: Ferzan Baydar, Sabiha Bozcalı, Aydın Burteçene, Behçet Cantok, H. Çizer, H. Hüsnü, Nezih İzmirlioğlu, A. Bülent Koçu [Reşad Ekrem Koçu], Reşat Sevinçsoy, Abdullah Tomruk, Salih Sinan, O. Zeki Çakaloz, Hâşim, Kemal Zeren, Turan Açıksöz, Münif Fehim, F.A., H.A., M. Kayalar, Kemal Külmat, Bülent Şeren, Zeki Yönet, Özay Aslan, Nuriye Nirven, Ömer Tel, Agop Arad, Sabih Büyükerbil, Salim Erdem, Turan Açıksöz, Yaşar Ekinci, Tekin Gökçen, H. Kutay, Serpil Büyükerbil, Halit Eraktan.

İstanbul Ansiklopedisi'ndeki illüstrasyonların çoğu tire tekniğinde çalışılmıştır. Bu teknikte mürekkeple tarama tekniği kullanılmaktadır. Ansiklopedide telif vb. nedenler ile kimi illüstrasyonlar, ünlü ressamın resimlerinden kopya edilmiştir. Kopya edilen resimlerin altında; kopya edildiğini belirtmek için; önce ressamın adı, ardından kopya eden sanatçı adı; "S. Bozcalı'nın kalemi ile" ya da "eli ile" şeklinde açıklamalar ile yazılmıştır. Bazı resimlemeler ise fotoğraftan kopya edilen çizimlerdir. Böyle olan illüstrasyonların altında da fotoğraftan yararlandığına dair açıklamalar mevcuttur. Resimaltı yazılarında, bu türlü açıklamaların yer alması son derece önemlidir. Böylece ressamın çalışmalarını daha doğru değerlendirmemize imkân sağlanmaktadır. Ayrıca bu tutum, yayın yönetmeni olan Koçu'nun, hem çizerlere hem de kaynak kişiye olan saygısını da yansıtmaktadır.

Bozcalı'nın sanatından bahsetmek gerektiğinde en başta; çok sağlam bir desen bilgisine sahip olduğunu söylemek gerekir. Kendisi Zahir Güvemli ile röportajında desen çalışmanın önemini vurgulamıştır:

"Bence resmin temeli desendir. Desen, daima desen... Siyah-beyazı anlamadan resim yapmanın imkânı yoktur (Güvemli, t.y: 351)."

Bozcalı'nın portreleri ve desenlerine baktığımızda anatomik çözümlerinin büyük bir doğruluk ile aktarıldığı görülmektedir. Aynı şekilde, desenlerinde, ışık-gölge ve hacim bilgisinin getirisi olan üç boyutlu etkiyi doğru bir biçimde yansıtmaktadır (**Resim 2, 3, 4**).

Bozcalı, desenlerinde, gözlem yeteneğini aktarmada ne kadar usta olduğunu göstermektedir. Gözlem gücü ve sağlam anatomi bilgisinin getirdiği sağlam desen...

bu nitelikler bir illüstratörde olması gereken ideal niteliklerdir. Çünkü bir illüstratör kimi zaman modelden çalıştığı gibi kimi zaman da imgesel çalışmak zorundadır. Hayali, zihinsel görüntünün aktarılması demek olan imgesel resimlemeyi realistik, fantastik ya da karikatürize gibi farklı tarzlarda çalışmak mümkündür. Ansiklopedi çizimi ise ancak realistik bir imgesel çalışmaya izin vermektedir. Realistik imgesel çizim bu nedenle, iyi bir gözlemci olup, anatomi bilgisine sahip olan illüstratörlerin üstesinden gelebileceği bir çizim yöntemidir.

Bozcalı'nın İstanbul Ansiklopedisi çizimlerinde portre ve figür çizimleri, mimari çizimlere göre daha fazladır. Bozcalı'nın tüm bu illüstrasyonlarında yeteneği ve desen bilgisi açık bir şekilde görülmektedir. Bozcalı'nın çalışmaları, resimaltı bilgilerine göre; eserden kopya edilenler, fotoğraftan kopya edilenler ve resimaltı açıklaması olmayan illüstrasyonlar [yani sadece "Resim: S. Bozcalı" yazan illüstrasyonlar] olmak üzere üç kategoride incelenmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere Bozcalı on bir cilt için toplam 901 illüstrasyon çalışması yapmıştır. Resimaltı açıklaması olmayan illüstrasyonlar sayı itibariyle diğerlerinden oldukça fazladır. En fazla toplam illüstrasyon sayısı 147 tane ile son ciltte, fakat resimaltı açıklaması olmayan illüstrasyon sayısı 136 tane ile en fazla dokuzuncu ciltte bulunmaktadır (**Tablo 1.**).

Tablo 1. Sabiha R. Bozcalı'nın İstanbul Ansiklopedisi için yaptığı illüstrasyon sayısı

İstanbul Ansiklopedisi'nde Sabiha R. Bozcalı'nın illüstrasyonları				
	Eserden kopya edilenler	Fotoğraftan çizilenler	Resimaltı açıklaması olmayan illüstrasyonlar	TOPLAM
Cilt 1	9	1	34	44
Cilt 2	9	-	11	20
Cilt 3	10	11	14	35
Cilt 4	11	2	42	55
Cilt 5	11	4	29	44
Cilt 6	10	1	81	92
Cilt 7	17	2	104	123
Cilt 8	6	7	98	111
Cilt 9	3	2	136	141
Cilt 10	3	5	81	89
Cilt 11	8	14	125	147
	TOPLAM			901

Ansiklopedinin on birinci cildi haricindeki tüm iç kapaklarda, kullanılan tüm resim, plan ve krokilerin sayıları verilmiştir (**Tablo 2.**).

Tablo 2. Ulucutsoy'un İstanbul Ansiklopedisi'nin iç kapak sayfasındaki bilgilere göre hazırladığı tablo.

1.Cilt: "300 resim, 58 plân, harita ve metin dışında 7 yaprak renkli resim ilâvesi."
2.Cilt: "266 resim, 67 plân, harita ve metin dışında 10 yaprak renksiz, 1 yaprak renkli resim ilâvesi."
3.Cilt: "276 resim, 28 plân, harita ve metin dışında 6 yaprak renksiz, 1 yaprak renkli resim ve 1 yaprak yazı ilâvesi."
4.Cilt: "230 resim, 39 plân, harita ve metin dışında 6 yaprak, resim ve harita ilâvesi."
5.Cilt: "211 resim, 58 plân, harita, yazı, nota, 4 yaprak metin dışı resim."
6.Cilt: "212 resim, 48 plân, harita, yazı, nota, 5 yaprak metin dışı resim."
7.Cilt: "214 resim, 52 plân, kroki ve harita."
8.Cilt: "175 resim, 53 plân, harita, yazı ve nota ve 1 yaprak metin dışı ilâve."
9.Cilt: "243 resim, 7 tam sayfa resim, 62 plân, harita, nota ve yazı."
10.Cilt: "181 resim, 32 plân, harita, yazı ve nota."
11.Cilt: 182 resim, 7 plân -kroki, 6 yazı, 2 nota ve 7 metin dışı resim.

Kaynak: (Ulucutsoy, 2015: 123).

[Sadece 11. ciltte sayılar verilmemiştir. Bu cilt Ulucutsoy'un yaptığı araştırma sonucudur.]
Ansiklopedinin ilk sayıdan itibaren ikinci kere basıldığı 1958-1973 yılları arasındaki döneme göre.

Bozcalı, ansiklopedi için kroki ya da plan çizimi yapmamıştır. Bu nedenle bu iki tabloda sadece resim sayıları karşılaştırıldığında, Bozcalı'nın yaptığı illüstrasyon sayısının oranı netleşmektedir. Bu tabloya göre (Tablo 3.) Bozcalı'nın en çok sekizinci ve on birinci ciltlerde illüstrasyon sayısı fazladır. Net bir sayısal ifade ile Bozcalı, en çok, İstanbul Ansiklopedisi'nin sekizinci cildinin %63,42'sini ve on birinci cildin %80,76'sını resimlemiştir (**Tablo 3.**).

Tablo 3. İstanbul Ansiklopedisi'ndeki toplam illüstrasyon sayısı ile Bozcalı'nın yaptığı illüstrasyon sayısının karşılaştırılması sonucunda Bozcalı'nın ansiklopediye yüzdeler katkısı

	İstanbul Ansiklopedisi'ndeki toplam illüstrasyon sayısı	İstanbul Ansiklopedisi'nde Sabiha R. Bozcalı'nın illüstrasyonları	Sabiha R. Bozcalı'nın Yüzdelerlik katkısı
Cilt 1.	300	44	%14,66
Cilt 2.	266	20	%7,51
Cilt 3.	276	35	%12,68
Cilt 4.	230	55	%23,91
Cilt 5.	211	44	%20,85
Cilt 6.	212	92	%43,39
Cilt 7.	214	123	%57,47
Cilt 8.	175	111	%63,42
Cilt 9.	243	141	%58,02
Cilt 10.	181	89	%49,17
Cilt 11.	182	147	%80,76

4. Sonuç

Bozcalı'nın desenleri ile ansiklopedideki editöryal illüstrasyonları birbirinden farklıdır. Bunun en baştaki nedeni; illüstrasyon ve desenin farklı teknikler olmasıdır. Desen çiziminde ressamı kısıtlayan teslim süresi ya da yazılı bir metin

yoktur. Editöryal illüstrasyon ise yazılı bir metne bağlı, teslim süresi belli ve sabırla, çok sayıda, seri bir şekilde üretilmesi gereken çalışmalardır. Ayrıca desen çiziminde olduğu gibi modelden çalışma imkânı her zaman mümkün değildir. Bu nedenle editöryal illüstratörün, realistik imgesel çizim yapabilme yeteneği ve tecrübesine de sahip olması gerekmektedir. Realistik imgesel çizim ise sağlam anatomi bilgisi ve gözlem gücünü gerektirmektedir. Sabiha Bozcalı'da tüm bu niteliklerin mevcut olduğu, İstanbul Ansiklopedisi çizimlerinden okunmaktadır.

Ansiklopedide figür ve portre çizimlerinin yanı sıra çok sayıda yalı, konak, çeşme gibi mimari illüstrasyonlar da bulunmaktadır. Bu mimari çizimlerin çoğu, başka ressamın gravür ya da renkli resimlerinden kopya edilmiştir. Fakat bir kısmının ansiklopedi çizerleri tarafından çizildiği, hem resimaltı açıklamalarından hem de çizimlerden anlaşılmaktadır.

İstanbul Ansiklopedisi'nin on bir cildinin resimaltı yazıları incelendiğinde, Bozcalı'ya ait toplam 901 illüstrasyon olduğu saptanmıştır. Bu inceleme üç kategoride yapılmıştır: Eserden kopya edilenler, fotoğraftan kopya edilenler ve resimaltı açıklaması olmayan illüstrasyonlar. Eserden kopya edilen illüstrasyonların çoğu, mimari bir yapıyı göstermek maksatlı yapılan manzara resimleridir. Bozcalı'nın bu eser kopyalarının dışında kalan, mimari çizimlerine **(Resim 11.)** baktığımızda, perspektif bilgisi ile en az portre ve figür desenlerinde olduğu kadar usta olduğu görülmektedir. Fotoğraftan yapılan kopyalar ise daha çok gerçek kişileri yansıtmak için yapılmış olan illüstrasyonlardır. Fakat kimi gerçek kişi illüstrasyonlarının kopya değil, modele bakılarak çizildiği düşünülmektedir.

Resimaltı açıklaması olmayan illüstrasyonlar, yani sadece "Resim: S. Bozcalı" yazan illüstrasyonlar incelendiğinde, bunların bir kısmının modelden çalışıldığı, bir kısmının ise imgesel çizim olduğu tahmin edilmektedir. Örneğin yedinci cildin 3668. sayfasındaki "Çakıl [Mustafa]" maddesine ait illüstrasyonun, modelden, yani bizzat Mustafa Çakıl'ın modellik yapması ile çizilmiş olduğu görülmektedir (Resim 9.). Bu sonuca varmamızı sağlayan ilk unsur, illüstrasyondaki figürün poz verir şekildeki duruşudur. İkincisi ise bir balıkçı olan Mustafa Çakıl hakkında yazılanlardır. Bu metne göre, Mustafa Çakıl ile bizzat buluşup konuşulduğu aşikârdır.

"...1945'te Rumeli Kavağı'nda bulunur iken İstanbul Ansiklopedisi'nin "balıkçı" maddesinde bir balıkçı tipinde resminin derc edileceğini öğrendiğinde, ancak hakiki aydınlara has vekarlı iftiharını duymuş, ve bu hal tercemesi duygusunun hakkı olarak tespit ve derc edilmiştir (cilt 7, s:3668)."

Bu açıklama, ilk bakışta çizimden anladığımız çıkarımı güçlendirmekte, balıkçı gencin Bozcalı'ya bizzat modellik yaptığını düşündürmektedir. Aynı zamanda bu açıklama, ansiklopedinin yazıldığı tarihlerde, sıradan kişilerin bir ansiklopedi maddesi olarak yazılmalarının -üstelik portreleri ile birlikte yer almalarının- bu kişilerin ve çevrelerindeki kişilerin hissettikleri ya da karşılaştıkları psikolojik ve sosyolojik durumları düşünmemizi sağlamaktadır.

Editöryal illüstrasyon yapmanın, özellikle de İstanbul Ansiklopedisi gibi süreli yayınlar için yıllarca çizmenin zorluğu ve az bir miktar maddi getirisi olduğu

düŖünüldüğünde, Bozcalı'nın ve diğere çizerlerin İstanbul Ansiklopedisi'ne katkısı ve emeğı tartışılmazdır. Bozcalı'nın iyi bir ressam olarak kabul gören sanatının yanında, İstanbul Ansiklopedisi'ne yaptığı çizimler ile ne kadar üretken ve usta bir illüstratör olduğı da kanıtlanmaktadır.

Kaynakça

Adil, F. (1967). Başlıksız. Meydan Gazetesi, 3 Ekim 1967.

Encyclopedia Britannica (t.y.) "Lovis Corinth".
<https://www.britannica.com/biography/Lovis-Corinth> [Erişim tarihi: 23 Kasım 2017]

İstanbul Ansiklopedisi (1958) İstanbul: Tan Matbaası, Cilt 1

İstanbul Ansiklopedisi (1959) İstanbul: Nurgök Matbaası, Cilt 2

İstanbul Ansiklopedisi (1960) İstanbul: Nurgök Matbaası, Cilt 3

İstanbul Ansiklopedisi (1960) İstanbul: Nurgök ve Hüsnütabiat Matbaaları, Cilt 4

İstanbul Ansiklopedisi (1961) İstanbul: Nurgök ve Hüsnütabiat Matbaaları, Cilt 5

İstanbul Ansiklopedisi (1963) İstanbul: Hüsnütabiat ve Ercan Matbaaları, Cilt 6

İstanbul Ansiklopedisi (1965) İstanbul: Ercan ve Hamle Matbaaları, Cilt 7

İstanbul Ansiklopedisi (1966) İstanbul: Hamle ve Sıralar Matbaaları, Cilt 8

İstanbul Ansiklopedisi (1968) İstanbul: Yaylacık Matbaası ve Milli Eğitim Basımevi, Cilt 9

İstanbul Ansiklopedisi (1971) İstanbul: Sıralar ve Yaylacık Matbaaları, Cilt 10

İstanbul Ansiklopedisi (1973) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, Cilt 11

Özberki, A. (1984). "De Chirico'dan Koçu'ya Sabiha Bozcalı'nın Olağanüstü Serüveni". Bir Tanığın Seyir Defterinden, Milliyet Gazetesi eki 13 Mart 1984, s: 157.

Salt Araştırma (t.y.) "Sabiha Rüştü Bozcalı" Google Arts & Culture.
<https://www.google.com/culturalinstitute/beta/exhibit/ressam-sab%C4%B0ha-r%C3%9C%C5%9Eet%C3%9C-bozcali/gAli3xMNRsNkIA?hl=tr> [Erişim tarihi: 23 Kasım 2017]

Toros, T (t.y.). Taha Toros Arşivi, "İlk Kadın Ressamlarımız (5)". s: 32-48
<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/15280/01581225010.pdf?sequence=1> [Erişim tarihi: 26 Kasım 2017]

Turkish Paintings (t.y.) "Ali Sami Boyar" Görsel Sanatlar Ansiklopedisi, Usta Türk Sanatçıları, Sanatçı Detayı.
http://turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=875 [Erişim tarihi: 22 Kasım 2017]

Ulucutsoy, H. (2015). "Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi". Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, ss. 103-125. DOI: 10.16985/MTAD.2015118790

Resimler

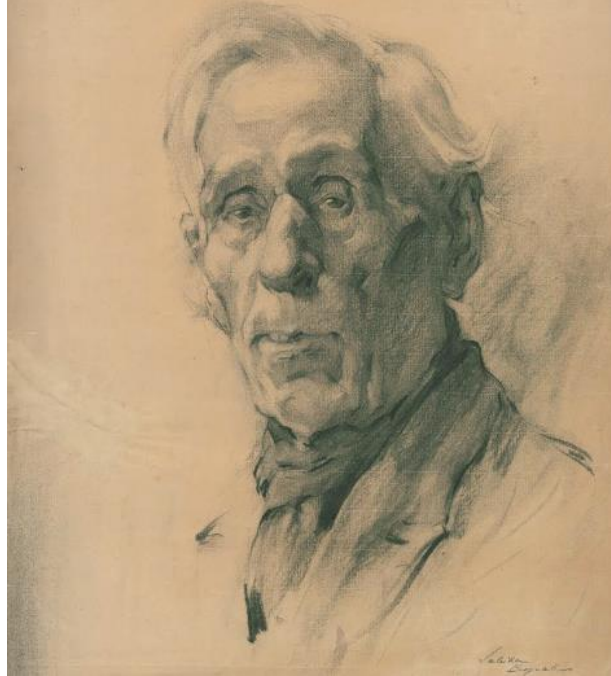
Resim 1. Sabiha R. Bozcalı yaptığı Raffaello Sanzio da Urbino'nun *Dönüşüm/The Transfiguration* adlı eserinin reproduksiyonu.

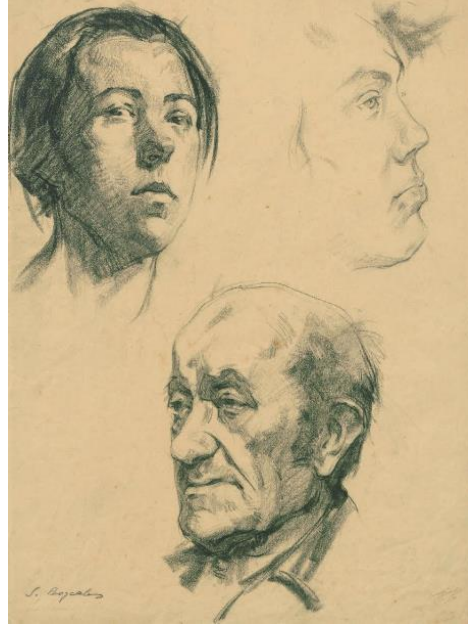
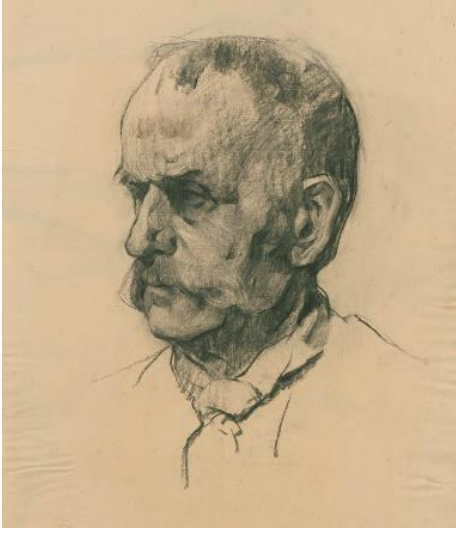
Resim 2. Sabiha R. Bozcalı'nın nü desen çalışmaları.

Resim 3. Sabiha R. Bozcalı, portre, desen çalışması.

Resim 4. Sabiha R. Bozcalı, portre, desen çalışması.

Resim 5. “Ahmet [Balıkçı güzeli]” maddesi, illüstrasyon: Sabiha R. Bozcalı (İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1:300)

Resim 6. “Ayak [İstanbul’da çıplak, yalın]” maddesi, illüstrasyon: Fotoğraftan Sabiha R. Bozcalı’nın eli ile (İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3:1372)

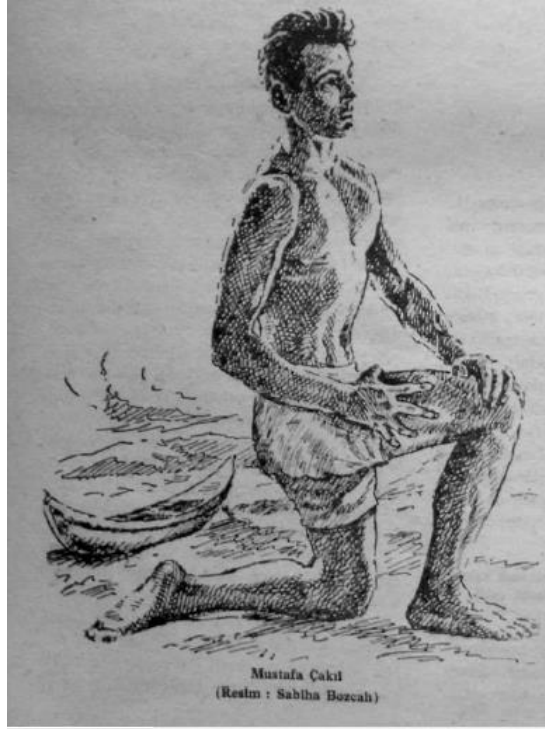
Resim 7. “Ayak [İstanbul’da çıplak, yalın]” maddesi, illüstrasyon: Fotoğraftan Sabiha R. Bozcalı’nın eli ile (İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3:1376)

Resim 8. “Cibali Fırını Cinayeti” maddesi, kaatil Ali Özdemir, illüstrasyon: Sabiha R. Bozcalı, (İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7:3550)

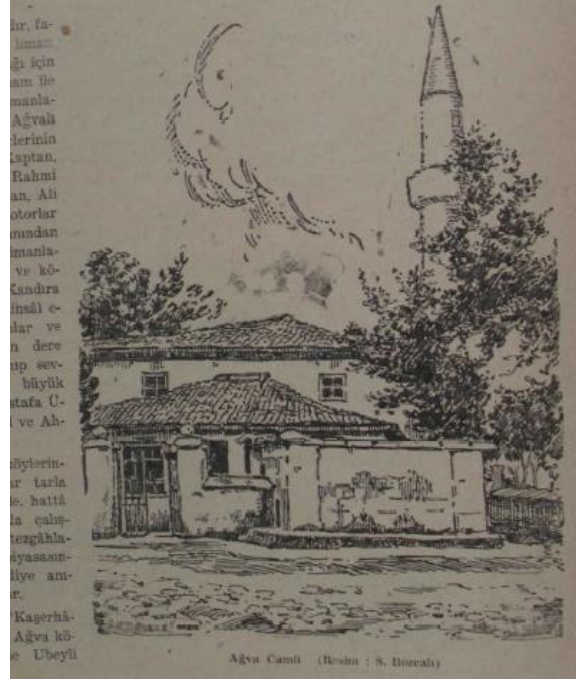
Resim 9. “Çakıl [Mustafa]” maddesi, illüstrasyon: Sabiha R. Bozcalı
(İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7:3668)

Resim 10. “Cumbadan Rumbaya” maddesi, illüstrasyon: Sabiha R. Bozcalı,
(İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7:3623)

Resim 11. “Ağva Camii” maddesi, illüstrasyon: Sabiha R. Bozcalı,
(İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1: 260)

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved